

Prof. em. dr hab. Tomasz Schramm
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu
Wydział Historii

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 17.01.22	Znak: mail
Ref:	Zał:

wp 19.01.22
myjeto
R

Poznań, 14 stycznia 2022 r.

Opinia

o rozprawie doktorskiej mgr Nicholas Siekierskiego

Operations of the American Relief Administration in Poland 1919-1922

Literatura poświęcona odrodzeniu państwa polskiego po pierwszej wojnie światowej i pierwszym latom jego istnienia liczy sobie już wiele tytułów należących do różnych kategorii piśmiennictwa historycznego. Publikacje naukowe znajdują się obok innych, np. popularyzatorskich czy wspomnieniowych należących głównie do obszaru historii politycznej oraz wojskowej. Ta długoletnia tradycja, powstała w zmiennych okresach naszych dziejów, od stosunkowo niedawna obejmuje w większym zakresie problematykę społeczną czy też gospodarczo-społeczną – w tej dziedzinie nie brak jeszcze tematów zasługujących na opracowanie. Jednym z przykładów jest zagadnienie, któremu poświęcił swoją rozprawę doktorską mgr Nicholas Siekierski.

Wzmianki o American Relief Administration pojawiają się w niektórych spośród publikacji ogólnie wspomnianych wyżej. Zazwyczaj towarzyszy im nazwisko Herberta Clarka Hoovera – chyba jedyne związane z tą tematyką, które w pewnym stopniu pozostało w polskiej pamięci zbiorowej (w tym miejscu można przytoczyć słuszną uwagę Autora uczynioną na s. 107: „the praise heaped upon him obscured the significant achievements of a host of individuals”). Wolno jednak twierdzić, że temat amerykańskiej pomocy żywnościowej dla Polski po pierwszej wojnie światowej czekał wciąż na własną monografię, jaką stała się dysertacja będąca przedmiotem niniejszego omówienia.

Ma ona zdecydowanie źródłowy charakter, opierając się przede wszystkim na bogatej dokumentacji znajdującej się w stanfordzkim Hoover Institution. Ta jest wyszczególniona w części bibliografii poświęconej źródłom przez wskazanie konkretnych zespołów, natomiast nie została bliżej scharakteryzowana. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że bibliografia

skonstruowana jest w sposób nie do końca zgodny z przyjętym w polskich opracowaniach. Wyodrębnione są w nim źródła archiwalne, natomiast te o charakterze wspomnieniowym połączone są wespół z opracowaniami w kategoriach „Books, typescripts” i „Articles, Catalogs, Pamphlets”. Utrudnia to orientację w źródłach tego drugiego rodzaju, wśród których znajdują się materiały w istotny sposób wzbogacające rozprawę.

Dysproporcja między materiałami amerykańskimi i polskimi jest widoczna w całej pracy – z tych drugich w bibliografii wymieniony jest jedynie zespół „Ministerstwo Apropowizacji Królestwa Polskiego” w Archiwum Akt Nowych. Wy tłumaczona jest ona dopiero w zakończeniu: autor wyraża przypuszczenie, że znakomita większość tych archiwaliów uległa spaleni u okupanta po powstaniu warszawskim. Tym samym podstawa dokumentowa pracy jest jednostronna: odzwierciedla wyłącznie perspektywę amerykańską. Mimo to uznać ją należy za zróżnicowaną i bogatą.

Omówiona została natomiast pokrótce literatura przedmiotu, które to omówienie rozpoczyna zdanie: „The historiography of the ARA in Poland, or any mission for that matter, is quite modest”. Autor wskazał na kilka opracowań amerykańskich i polskich, które określił jako pokrewne tematycznie z jego rozprawą. Znamienna jest jego opinia o pracy opublikowanej blisko wiek temu przez związanego swoim działaniem z tą misją Harolda H. Fishera *America and the New Poland* (New York, Macmillan, 1928): „The first and still the most useful book for a broad overview in the ARA in Poland” (s. 7). Za pracę „that most closely overlaps with my dissertation” (s. 8) uważa mgr Siekierski dzieło Matthewa Lloyd Adamsa „apparently based in his doctoral dissertation”, o której wyraża się z pewnym krytycyzmem. Z niejakim dystansem ocenia też prace Haliny Parafianowicz, zwłaszcza *Zapomniany prezydent. Biografia polityczna Herberta Clarka Hoovera* (Białystok 1993). Przyznając jej „well-balanced perspective that is neither hagiographical, nor unfairly critical” (s. 9), zauważa jednocześnie, że „ARA is characterised as an appendage to US foreign policy, rather than the dynamic, evolving, and effective humanitarian organisation that I have attempted to describe” (s. 107, przypis 17). Podkreśla natomiast wartość stosunkowo niedawnego studium Sylwii Kuźmy-Markowskiej *Dziecko, rodzina i płeć w amerykańskich inicjatywach humanitarnych i filantropijnych w II Rzeczypospolitej* (Warszawa 2018). W sumie można się zgodzić, że przedłożona rozprawa zdaje się wypełniać zauważalną lukę w literaturze przedmiotu.

Na pracę składa się dziesięć rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter wprowadzający: ukazuje wcześniejszą działalność Herberta Hoovera w Europie po wybuchu wojny w 1914 r., unaoczniając źródła jego aktywności jako inicjatora i organizatora

późniejszej pomocy żywnościowej dla szczególnie ciężko doświadczonej przez wojnę środkowo-wschodniej części Europy. Kolejne rozdziały przedstawiają działania pomocowe na ziemiach polskich, przechodzące w ciągu paru lat przez różne fazy. Przedstawiony wyżej charakter materiału źródłowego znajduje swoje odbicie w narracji. W pewnych fragmentach zawiera ona wiele danych faktograficznych: liczb, specyfikacji rozdzielanych dóbr, nazw i nazwisk. Z tych szczegółów wyłania się całościowy obraz złożonej akcji, dzięki czemu narracja ta jest zarazem syntetyczna i szczegółowa. Obok nich jawią się pewne informacje opisowe, pochodzące z raportów mówiących o wyjazdach „w teren” – jak np. ten autorstwa Adeliny Fuller przytoczony w obszernym fragmencie na stronach 143-145. Podobny charakter mają materiały o charakterze wspomnieniowym. Lektura ta nieraz nie jest przyjemna, ponieważ ukazuje bezmiar nędzy i nieszczęść ludzkich. Jest jednak wartościowa: oddaje dramatyczne często realia ówczesnej sytuacji, pozwala jej „dotknąć”.

Niektóre rozdziały wyróżniają się nieco za sprawą swojej specyfiki. Jeden z nich, noszący numer trzeci, oparty jest obok raportu misji amerykańskiej na sprawozdaniu i wspomnieniach Mieczysława Jałowieckiego. Przedstawia on działania zmierzające do umożliwienia transportu żywności do Polski przez Gdańsk, znajdujący się w pełni pod administracją niemiecką. Dzięki temu ukazane są z bliska stosunki panujące w tym szczególnym miejscu, jak też przykłady pragmatycznego przełamywania przez Amerykanów trudności, z którymi się spotykali. Narracja robi się „gęstsza”, bardziej wydarzeniowa również w rozdziałach 7 i 8. Siódmy mówi o działaniach ARA w czasie wyprawy polskiej na Kijów, a następnie ofensywy bolszewickiej, zaś ósmy przedstawia podjętą w połowie sierpnia 1920 r. podróż dwuosobowej misji ARA na tereny zajęte przez Czerwoną Armię i dalej aż do Moskwy. W tym wypadku podstawę źródłową stanowi raport z tego wyjazdu.

Interesującym fragmentem pracy są obserwacje i opinie pracowników ARA stykających się z nieznanymi im dotąd realiami. Zaskoczenie i nierzadkie krytyki odnosiły się do różnych materialnych aspektów codzienności, zwłaszcza na terenach ziem wschodnich, ale także do zjawisk społecznych, kwestii organizacyjnych, jak też spotykanych przykładów nieudolności, niekompetencji czy nieuczciwości. Odnotować tu można autorski komentarz widoczny na s. 98: „the perceptions of the Americans were based in the political system and the society of the United States, and, depending on their service during the war, to a lesser degree on the society and culture of well-established nations such as France, England, Belgium or even [! – T.S.] Germany”. Podobny element interpretacji znaleźć można na ss. 116-117, gdzie jest mowa o Szarych Samarytankach i pomocy, jaką stanowiła dla ARA działalność tego zespołu Polek – amerykańskich ochotniczek. Autor celnie zwraca uwagę na

ich postrzeżenie zarówno przez członków ARA (mimo pozytywnego wydźwięku, „sexist remark, typical of the time”), jak też przez samego Hoovera.

Ten aspekt zasługiwał może na pewne rozwinięcie np. w podsumowaniu pracy – chociażby jako postulat badawczy. Możliwości, jakie daje przyjęcie takiej perspektywy są zasygnalizowane w niektórych miejscach, zasadniczo jednak praca zakłada oszacowanie rozmiarów pomocy amerykańskiej dla Polski i jej znaczenia dla młodego państwa. Jej wartości poznawcze w tym względzie są znaczne. Ocenę taką można odnieść także do bardziej rozległego aspektu: przybliżenia i unaocznienia obrazu odrodzonej Polski, owego punktu wyjściowego dla istnienia i funkcjonowania tego państwa w określonym czasie dziejów Europy. Rozprawa mgr. Siekierskiego zarówno przynosi w tym względzie interesujące informacje szczegółowe, jak też może wpisywać się w szeroki kontekst. Przykładem ilustrującym pierwsze z tych twierdzeń może być wysoka ocena jaką w oczach Amerykanów zyskał Władysław Grabski stanowiący na czele Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom – jest to wartościowy przyczynek do obrazu tej postaci, jakże ważnej w dziejach odrodzonej Polski. Szeroki kontekst obecny jest w pewien sposób w domyśle: we wstępie znajduje się wzmianka o ośmiu innych państwach („and beyond”), do których wysłane były analogiczne misje. Tym samym zjawiska ukazane w tym studium można ekstrapolować na znacznie szerszy obszar. Spostrzeżenie to uzupełnić można o informację o opracowaniu tego samego zagadnienia w odniesieniu do jednego z rzeczonych państw: w ramach monografii poświęconej stosunkom między Stanami Zjednoczonymi i Łotwą w latach 1918-1922. Niejednokrotnie też wzmiankowany jest kolejny etap działania Stanów Zjednoczonych i osobiście Herberta Hoovera na tym polu, jakim była pomoc żywnościowa dla Rosji w latach następnych.

Wolno tym samym mówić o przedłożonej pracy jako stanowiącej wartościowy wkład w literaturę poświęconą Europie po pierwszej wojnie światowej i stosunku do niej Stanów Zjednoczonych. Oceniając ją natomiast według kryteriów stosowanych wobec dysertacji doktorskich stwierdzić należy, że kryteria te są należycie spełnione pod względem postawienia i rozwiązania problemu badawczego, kwerendy źródłowej i literaturowej, jak też warsztatu badawczego.

Pozwala to wnioskować o dopuszczenie mgr. Nicholasa Siekierskiego do końcowego etapu przewodu doktorskiego.

Tomasz Schramm

Prof. dr hab. Tomasz Schramm